

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

LĒMUMS PAR TIESVEDĪBAS IZBEIGŠANU LIETĀ Nr. 2020-08-01

Rīgā

2020. gada 30. decembrī

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs,

pēc konstitucionālās sūdzības, kuru iesniegusi Irina Kovalenko, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2020. gada 1. decembra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 1. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”.

Satversmes tiesa konstatēja:

1. Saeima 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā.

Civilprocesa likuma 1. panta pirmā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma), kas nav grozīta no tās pieņemšanas brīža, nosaka: „Katrai fiziskajai un juridiskajai personai (turpmāk – persona) ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā.”

2. **Pieteikuma iesniedzēja – Irina Kovalenko** (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam, ciktāl tā neparedz personas tiesības celt negatīvo atzīšanas prasību.

No pieteikuma, tam pievienotajiem dokumentiem un Tiesu informācijas sistēmā pieejamās informācijas izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā vērsās vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasības pieteikumu, lūdzot atzīt par nepamatotiem dzīvojamās mājas pārvaldnieka pieprasītos maksājumus un no tiem izrietošos līgumsodus, kā arī apturēt līgumsodu un likumisko procentu aprēķinu.

Izskatījusi Pieteikuma iesniedzējas prasības pieteikumu, pirmās instances tiesa secināja, ka Pieteikuma iesniedzēja lūdz konstatēt, ka starp viņu un atbildētāju tiesiskas attiecības nepastāv, un tādēļ viņas prasība atzīstama par negatīvo atzīšanas prasību. Pirmās instances tiesa norādīja, ka saskaņā ar apstrīdēto normu ikvienas prasības pamatā jābūt konkrētam personas tiesību aizskārumam. Atsaucoties uz Augstākās tiesas judikatūru, pirmās instances tiesa uzsvēra, ka likumdevējs esot izvēlējis neieklāut Civilprocesa likumā tādu tiesību normu, kas paredzētu personai tiesības tiesas ceļā prasīt tiesisko attiecību nepastāvēšanas atzīšanu. Tādēļ pirmās instances tiesa atzina, ka Pieteikuma iesniedzējai nav tiesību celt negatīvo atzīšanas prasību, un nolēma izbeigt tiesvedību civillietā.

Apelācijas instances tiesa, izskatījusi Pieteikuma iesniedzējas blakus sūdzību, atstāja pirmās instances tiesas lēmumu negrozītu, pievienojoties pirmās instances tiesas lēmumā norādītajiem motīviem. Apelācijas instances tiesa, atsaucoties uz Augstākās tiesas judikatūru, papildus norādīja, ka rēķinu izrakstīšana pati par sevi nenodibina parādsaistību un Pieteikuma iesniedzējas tiesības vai likumiskās intereses varētu būt aizskartas vienīgi tad, ja atbildētājs būtu cēlis pretprasību par parāda piedziņu. Apelācijas instances tiesa uzsvēra, ka atbilstoši Augstākās tiesas judikatūrai personai nav tiesību celt atzīšanas prasību, jo neesot tādu normu, kas paredzētu personai šādas tiesības.

Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesnešu kolēģija atteicās pieņemt Pieteikuma iesniedzējas blakus sūdzību par apelācijas instances tiesas lēmumu, jo, pēc tiesnešu kolēģijas ieskata, blakus sūdzībā norādītie argumenti nedeļa acīmredzamu pamatu uzskatīt, ka pēc blakus sūdzības izskatīšanas pārsūdzētais lēmums varētu tikt pilnīgi vai kādā tā daļā atcelts vai grozīts.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka nav atmaksājusi, viņasprāt, nepamatoti pieprasīto parādu un tādēļ saņēmusi brīdinājumu, ka viņa tikšot iekļauta parādnieku datubāzē, kā arī atkārtotu brīdinājumu par parāda piedziņu tiesas ceļā. Dzīvojamās mājas pārvaldnieks ilgstoši nepiedzenot parādu, proti, neceļot prasību tiesā, bet turpinot uzrēķināt nokavējuma procentus, tā ka rezultātā no

Pieteikuma iesniedzējas pieprasītā summa esot kļuvusi vairāk nekā divreiz lielāka par sākotnējo summu.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, jo tajā neesot konkretizēts, kādos gadījumos personai ir tiesības uz tiesas aizsardzību. Prasījums atzīt no personas pieprasītu maksājumu par nepamatotu izrietot no personas tiesiskajām saistībām, tādēļ personai, lai tā varētu aizsargāt savas aizskartās likumiskās intereses, vajagot būt nodrošinātām tiesībām prasīt šo saistību neesības konstatēšanu. Pat ja no personas netiek piedzīta parāda summa, ilgstoši parāda piedziņas draudi būtiski aizskarot personas likumiskās intereses, citstarp radot tiesisku neskaidrību par summu, ko personai būtu pienākums samaksāt gadījumā, ja kreditora pieprasījums nākotnē tiktu atzīts par pamatotu.

Augstākās tiesas judikatūra par civilprocesā pieļaujamiem prasības veidiem esot iekšēji pretrunīga, un noteiktos gadījumos atbilstoši Augstākās tiesas judikatūrai atzīšanas prasību celšana esot pieļaujama. Lai gan varot atzīt, ka iespējamie prasības veidi ir ietverti Civilprocesa likumā, tomēr nevienā Civilprocesa likuma normā tie neesot tieši norādīti, jo izrietot nevis no procesuālo tiesību normām, bet no materiālo tiesību normām. Pieteikuma iesniedzējas situācijā prasības materiāli tiesiskais pamats esot tiesisko attiecību dalībnieku savstarpēji noslēgtais līgums, izrakstītais rēķins, kā arī likuma „Par dzīvojamo telpu īri” un Civillikuma normas. Rēķina izrakstīšana radot konkrētas tiesiskās sekas. Piemēram, gadījumā, ja rēķins netiek apmaksāts laikā, dzīvojamās telpas īrnieks varot tikt izlikts no īrējamās dzīvojamās telpas likumā „Par dzīvojamo telpu īri” noteiktajā kārtībā. Tādējādi rēķins, kas izriet no pušu savstarpējām tiesiskajām attiecībām, esot atzīstams par juridisku faktu un personai esot nodrošināmas tiesības to apstrīdēt, ceļot negatīvo atzīšanas prasību.

Atzīšanas prasības galvenais nosacījums esot personas likumiska interese, kas varot izpausties dažādi. Piemēram, persona varot būt ieinteresēta netikt iekļauta parādnieku datubāzē, jo tādējādi varētu tikt apdraudētas personas iespējas nākotnē saņemt aizdevumu ar izdevīgiem nosacījumiem. Personai esot likumiska interese celt atzīšanas prasību, ja tai neesot skaidrības par savām tiesībām un pienākumiem un tā jūtoties apdraudēta.

Neesot racionāla pamatojuma viedoklim, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, būtu vēlējis liegt personai tiesības celt negatīvo atzīšanas prasību un tādējādi būtu ierobežojis personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Gluži otrādi, esot pamats secināt, ka apstrīdētajā normā ir likuma robs vai ka tā praksē

tiek nepareizi interpretēta. Atšķirībā no Civilprocesa nolikuma, kas Latvijā bija spēkā 20. gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados, 1998. gadā pieņemtais Civilprocesa likums tieši neparedzot personas tiesības celt negatīvo atzīšanas prasību. Taču apstrīdētā norma esot formulēta plaši un paredzot ne tikai personas tiesību, bet arī ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā. Arī tiesību zinātnē uzmanība esot pievērsta tam, ka civiltiesisko attiecību tiesiskais regulējums neļauj izdarīt viennozīmīgus secinājumus par atzīšanas prasību pieļaujamību, jo Civillikuma normas nosakot personas tiesības celt atsevišķas atzīšanas prasības. Turklāt tāda Latvijas tiesiskā regulējuma interpretācija, atbilstoši kurai būtu pieļaujama negatīvās atzīšanas prasības celšana, būtu saskanīga arī ar Eiropas Savienības tiesībām.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – lūdz Satversmes tiesu izbeigt tiesvedību izskatāmajā lietā.

Saeima uzskata, ka pieteikumā norādītie argumenti ir vērsti uz vispārējās jurisdikcijas tiesas veiktās apstrīdētās normas interpretācijas pārvērtēšanu. Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības esot aizskārusi nevis pati apstrīdētā norma, bet gan vispārējās jurisdikcijas tiesas veiktā apstrīdētās normas interpretācija. Atbilstoši Satversmes 85. pantam un Satversmes tiesas likuma 1. un 16. pantam tiesību normu piemērošanas un interpretācijas pārvērtēšana, kā arī vispārējās jurisdikcijas tiesu nolēmumu tiesiskuma kontrole neietilpstot Satversmes tiesas kompetencē.

Apstrīdētā norma gan gramatiski, gan saturiski atbilstot Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, jo paredzot personas tiesības uz tās aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā. No Satversmes 92. panta pirmā teikuma neizrietot personas tiesības vērsties tiesā ar pieteikumu par jebkuru jautājumu, kas šo personu interesē. Savukārt izvērtēšana, vai konkrēts prasības pieteikums ir vērsts uz tiesību vai likumisko interešu aizsardzību, esot tiesību normas piemērotāja kompetencē.

Lai sasniegtu taisnīgu rezultātu, tiesību normas piemērotājam esot pienākums normu interpretēt atbilstoši augstāka juridiska spēka tiesību normām. Apstrīdētajā normā esot ietverts civilprocesa princips, kas konkretizējot Satversmes 92. panta pirmā teikuma saturu un ko vajagot aplūkot kopsakarā ar šajā Satversmes normā paredzētajām taisnīgas tiesas garantijām. Apstrīdētā norma vispārīgi garantējot materiālo civiltiesību aizsardzību tiesā, proti, nosakot

personas tiesības vērsties tiesā ar civilprasību, lai panāktu civiltiesiska strīda risinājumu.

Prasības bieži vien neattiecoties uz pastāvošiem strīdiem, tāpēc ar jēdzienu „prasība” varot tikt saprasta arī prasītāja aktīva tiekšanās pēc savām tiesībām. Materiālās civiltiesības aptverot plašu tiesību un pienākumu loku, un civilprocesā tiekot izšķirti dažādi prasības veidi. Viens no tiem esot atzīšanas prasības, kuras savukārt varot iedalīt pozitīvajās atzīšanas prasībās (prasība konstatēt, ka tiesiskās attiecības pastāv) un negatīvajās atzīšanas prasībās (prasība konstatēt, ka tiesiskās attiecības nepastāv). Prasības pamatā varot būt ne tikai personas tiesību aizskārums, bet arī ar likumu aizsargāta personas interese. Šāda personas interese pastāvot arī gadījumā, kad tiesiskajās attiecībās, kurās iesaistīta šī persona, rodas nenoteiktība, kas apdraud vai aizskar personas tiesisko stāvokli un var tikt novērsta ar tiesas spriedumu.

Personai varot būt tiesiska interese panākt, lai tiktu konstatēta konkrētu tiesisko attiecību nepastāvēšana, piemēram, tiktu konstatēts tas, ka personai nav noteiktu līgumsaistību. Šo tiesisko interesi aizsargājot materiālo tiesību normas, kas paredzot, ka līgumiskās attiecības nevar rasties bez gribas izteikuma. Atzīšanas prasības gadījumā prasītājam varot nebūt tiesību pieprasīt noteiktu atbildētāja rīcību. Šādas prasības pamats esot tas, ka prasītājam ir likumiska interese panākt, lai tiesa konstatē viņa tiesību un pienākumu pastāvēšanu vai nepastāvēšanu, proti, panākt sava civiltiesiskā stāvokļa apstiprinājumu. Ja šo stāvokli aizsargā likums, tad personai esot tiesības atsaukties uz interesi, kas ir aizsargāta ar likumu. Jēdziens „ar likumu aizsargātās intereses” esot papildāms ar saturu, pamatojoties uz materiālo tiesību normām. Šāda interese pastāvot tad, ja prasītājam ir iemesls celt prasību sakarā ar atbildētāja rīcību vai citiem apstākļiem, kas apdraud prasītāja turpmāko juridisko stāvokli. Gadījumā, kad kreditors ilgstoši ietekmē iespējamo parādnieku, apzinoties to, ka viņam, iespējams, nemaz nav prasības tiesību, tiekot aizskartas iespējamā parādnieka tiesiskās intereses attiecībā uz savu turpmāko juridisko stāvokli. Jebkuras materiālās civiltiesības un civiltiesiskās intereses esot efektīvi aizsargājamas tiesā.

Pieteikuma iesniedzējas tiesības uz taisnīgu tiesu esot ierobežojusi tieši Augstākās tiesas judikatūrā nostiprinātā apstrīdētās normas interpretācija, nevis pati apstrīdētā norma. Augstākās tiesas judikatūrā esot atzīts, ka apstrīdētā norma neparedz personas tiesības celt negatīvo atzīšanas prasību. Šāda apstrīdētās normas interpretācija padarot aizskarto personas tiesisko interešu aizsardzību

tiesā neiespējama. Turklāt Augstākās tiesas judikatūra šajā jautājumā esot pretrunīga. Augstākās tiesas secinājums, ka negatīvā atzīšanas prasība civilprocesā nav pieļaujama, esot pamatots ar to, ka Civilprocesa nolikums, kas Latvijā bija spēkā 20. gadsimta trīsdesmitajos gados, ietvēra tiesību normu, kas tieši noteica šādu prasības veidu, bet 1998. gadā pieņemtajā Civilprocesa likumā šādas normas nav. Tomēr šis apstāklis nevarot būt par pamatu sašaurinātai apstrīdētās normas interpretācijai. Augstākās tiesas judikatūrā neesot atrodams pamatojums tam, ka likumdevējs būtu vēlējis civilprocesā nepieļaut negatīvo atzīšanas prasību.

Nepamatotu prasījumu gadījumā vienīgais personas ar likumu aizsargāto interešu aizsardzības līdzeklis varot būt negatīvās atzīšanas prasības celšana tiesā. Šādu prasību pieļaujamība un to procesuālā regulējuma nepieciešamība izrietot no personas tiesībām uz taisnīgu tiesu. Personas interese panākt konkrētu tiesisko attiecību nepastāvēšanas konstatāciju, kas nav hipotētiska un ir saistīta ar reāliem citu personu mēģinājumiem panākt, iespējams, nepamatotu prasījumu apmierināšanu, esot tiesiski aizsargājama. Šādas intereses aizsardzību paredzot gan Satversmes 92. panta pirmais teikums, gan apstrīdētā norma.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Satversmes 92. panta pirmais teikums negarantējot personai tiesības uz to, lai jebkurš tai svarīgs jautājums tiktu izlemts tiesā. Valstij esot rīcības brīvība noteikt, kādā apjomā personai nodrošināmas tiesības uz taisnīgu tiesu. Apstrīdētā norma kalpojot par pamatu tiesas aizsardzībai pakļautu prasījumu nošķiršanai no tādiem prasījumiem, kas nav pakļauti tiesas aizsardzībai. Interpretējot apstrīdēto normu kopsakarā ar Civilprocesa likuma 23. panta pirmās daļas pirmo teikumu un 127. panta pirmo daļu, esot secināms, ka apstrīdētā norma nodrošina tiesības uz taisnīgu tiesu ikvienai personai, kuras tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir aizskartas vai apstrīdētas, bet negarantē jebkura personai subjektīvi svarīga jautājuma izlemšanu tiesā.

Apstrīdētā norma nepieļaujot vienīgi tādas negatīvās atzīšanas prasības celšanu, kas nav vērsta uz materiālo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizskāruma novēršanu. Pamats šādam secinājumam esot apstrīdētās normas rašanās vēsture. Latvijā 20. gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados spēkā bijušā Civilprocesa nolikuma 3. panta pirmā daļa citstarp paredzējusi personas tiesības celt pozitīvo un negatīvo atzīšanas prasību. Ar šo normu

atzīšanas prasības esot pieļautas kā izņēmums, jo šādu prasību pamatā neesot strīda par pārkāptām civiltiesībām.

Prasības, kuru mērķis ir piespriešana jeb izpildījums, lai atjaunotu iepriekšējo stāvokli vai kompensētu tiesību aizskārumu, esot nepieciešams nošķirt no atzīšanas prasībām, kuru pamatā nav strīda par tiesībām vai kuras neizriet no tā, ka būtu aizskartas ar likumu aizsargātas intereses. 1998. gadā pieņemtā Civilprocesa likuma sistēma esot balstīta uz piespriešanas prasību tiesvedību, kas ceļama tad, kad personas tiesības jau ir aizskartas. Atzīšanas prasību mērķis esot panākt to, ka tiesa konstatē noteiktu tiesisko attiecību esību vai neesību, nevis to, ka tiek risināts jautājums par faktiski esošu tiesību aizskārumu. Atbilstoši Civilprocesa likuma 23. un 127. pantam jebkurai prasībai neatkarīgi no tās veida vajagot būt vērstai uz aizskartu civilo tiesību aizsardzību. Gan tiesību doktrīnā, gan Augstākās tiesas judikatūrā esot atzīts, ka priekšnosacījums jebkuras prasības celšanai civiltiesiskā kārtībā ir konkrēts tiesību aizskārumus.

Tomēr Civilprocesa likums pieļaujot pozitīvās un negatīvās atzīšanas prasības – ar nosacījumu, ka ir radies strīds par tiesībām vai ir aizskartas ar likumu aizsargātas intereses. Piemēram, Civilprocesa likums pieļaujot prasības par līguma atzīšanu par spēkā neesošu vai par laulības šķiršanu vai neesību, jo šo prasību mērķis esot konkrēta materiālo tiesību aizskāruma novēršana. Šādu prasību celšanu pieļaujot materiālo tiesību normas, prezumējot, ka šo prasību pamatā ir konkrētu tiesību aizskārumus. Turklāt Civilprocesa likums izņēmuma kārtā paredzot personas tiesības prasīt aizsardzību pirms tam, kad ir noticis tiesību pārkāpums, atsevišķās lietu kategorijās, kad pastāv leģitīma personas interese novērst nākotnē iespējamu tās tiesību aizskārumu. Tieši šādas prasības pēc būtības esot aptvertas ar apstrīdētajā normā izmantoto jēdzienu „ar likumu aizsargāto interešu aizsardzība tiesā”. Arī Augstākās tiesas judikatūrā esot atzīts, ka Civilprocesa likumā nav paredzēta iespēja celt negatīvo atzīšanas prasību gadījumā, kad nav personas tiesību aizskāruma.

Apstrīdētā norma pieļaujot negatīvās atzīšanas prasības celšanu vienīgi gadījumos, kad ir prezumējams personas tiesību aizskārumus vai likums atzīst šādas preventīvas aizsardzības intereses. Ja tiesību apdraudējums ir tikai iespējams, personas pieeja tiesai varot nebūt tikpat plaša kā gadījumos, kad ir noticis personas tiesību aizskārumus. Tādējādi tiek nodrošināta civilprocesa efektivitāte un procesuālā ekonomija. Tieši civilprocesā nepieļautās negatīvās atzīšanas prasības raksturojot būtiskas atšķirības starp atzīšanas un piespriešanas

prasībām. Nepastāvot likumā nostiprinātai prezumpcijai par likumiskas intereses aizskārums, personai esot jāpierāda sava likumiskā interese. Ja tiesību aizskārums jau ir noticis, personai esot jāceļ piespriešanas prasība, bet, ja tiesību aizskārums vēl nav noticis, – atzīšanas prasība. Abu veidu prasību pamatā vajagot būt likumiskai interesei. Atšķirība esot vienīgi tā, ka pastāvoša tiesību aizskārums gadījumā likumiskā interese ir acīmredzama un nav jāpierāda. Atzīšanas prasības gadījumā personai esot jāpierāda tās likumiskā interese. Ar likumu aizsargāta interese esot nepieciešams jebkuras prasības priekšnoteikums. Jebkura tiesību aizskārums gadījumā prasītājam esot likumiska interese to labot, tādēļ neesot pamata secinājumam, ka tieši no apstrīdētās normas izriet personas tiesības celt negatīvo atzīšanas prasību.

Neatkarīgi no prasības veida apstrīdētā norma garantējot tiesas aizsardzību ikvienai personai, kuras tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir aizskartas vai apstrīdētas. Nedz apstrīdētajā normā, nedz Satversmes 92. panta pirmajā teikumā neesot ietvertas personas tiesības celt negatīvo atzīšanas prasību, kas nav vērsta uz materiālo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizskārums novēršanu. Apstrīdētā norma neierobežojot personai no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās pamattiesības un neizraisot Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums.

Tomēr, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, prejudiciālas atzīšanas prasības ieviešana Latvijas civilprocesa tiesiskajā regulējumā esot vēlama no tiesībpolitikas viedokļa. Tieslietu ministrija jau esot uzsākusi šāda tiesiskā regulējuma izstrādes darbu.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajiem argumentiem. Tā kā Saeima savā atbildes rakstā esot sniegusi pamatotu apstrīdētās normas interpretāciju, pēc tiesībsarga ieskata, tiesvedība izskatāmajā lietā būtu izbeidzama, uzsverot Augstākās tiesas judikatūras neatbilstību apstrīdētajā normā ietvertajiem likumdevēja mērķiem.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedras profesors Dr. iur. Jānis Kārklīš – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Konkrētajā gadījumā Pieteikuma iesniedzējai esot liegtas tiesības uz pieeju tiesai. Šo liegumu vispārējās jurisdikcijas tiesas esot attaisnojušas ar speciāla tiesiskā regulējuma neesību. Augstākā tiesa savā judikatūrā esot

konsekventi atzinusi, ka atšķirībā no Civilprocesa nolikuma, kas Latvijā bija spēkā 20. gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados, 1998. gadā pieņemtajā Civilprocesa likumā pēc likumdevēja apzinātas izvēles neesot iekļauta tāda norma, kas paredzētu personas tiesības prasīt juridisku attiecību neesības atzīšanu tiesā. Pēc būtības Augstākās tiesas judikatūrā esot atzīts tas, ka civilprocesa tiesiskais regulējums neparedz nedz pozitīvas, nedz negatīvas atzīšanas prasības celšanu tiesā. Šis judikatūras nepareizību apliecinot pašas Augstākās tiesas pieņemtais spriedums lietā Nr. SKC-540/2020, kurā esot atzīts, ka tomēr nevar uzskatīt, ka pozitīvās vai negatīvās atzīšanas prasības civilprocesa ietvaros vispār nav pieļaujamas, un personai ir tiesības celt šādas prasības ar nosacījumu, ka ir radies strīds par tiesībām vai ir aizskartas ar likumu aizsargātas intereses. Kopumā Augstākās tiesas judikatūra esot pretrunīga un mulsinoša.

Tiesību doktrīnā esot norādīts, ka atzīšanas prasības celšanai ir vairāki priekšnosacījumi: 1) prasītāja stāvoklim jābūt tādām, ka viņam vajadzīga tiesas aizsardzība; 2) prasītājam jābūt tiesiskai interesei novērst tiesību strīdīgumu, neskaidrības vai nenoteiktību; 3) prasībai jābūt vērstai uz to, lai tiktu noteikta zināmu juridisko attiecību esība vai neesība. Prasītāja nepieciešamībai pēc tiesas aizsardzības varot būt vairāki iemesli, piemēram, paredzamā atbildētāja darbība, vārdi, nolaidība, izturēšanās vai kāds dokuments, ko prasītājs neatzīst. Atzīšanas prasības priekšnoteikums esot prasītāja bažas, ka prasības neiesniegšanas gadījumā viņa tiesiskais stāvoklis pasliktināsies. Tieši likumiskas intereses esība esot vissvarīgākais atzīšanas prasības celšanas priekšnosacījums.

Gan pozitīvā, gan negatīvā atzīšanas prasība esot sistēmiski nepieciešama, jo gadījumā, ja valsts neatzītu šādus prasības veidus, persona varētu vērsties tiesā tikai pēc tam, kad tai jau būtu nodarīts reāls kaitējums.

Augstākā tiesa vērtējot šādas prasības nevis pēc vispārēja principa vai kritērijiem, bet kazuistiski katras konkrētās lietas ietvaros. Praksē esot novērojami daudzi gadījumi, kad vispārējās jurisdikcijas tiesas nepamatoti atteikušās ierosināt negatīvās atzīšanas prasības tiesvedību vai Augstākā tiesa nepamatoti izbeigusi tiesvedību šādās lietās, sekojot savai judikatūrai un norādot, ka prasītājam nav prasījuma tiesību. Šādu prasību nepieļaušanu nevarot attaisnot apsvērumi par vispārējās jurisdikcijas tiesu iespējamo noslodzi gadījumā, ja šādas prasības tiktu pieļautas.

Augstākajai tiesai esot piešķirtas tiesības izlemt, vai noteiktas lietas ietvaros piemērotas tiesību normas ir piemērotas pareizi. Tas nozīmējot, ka Augstākajai tiesai savā ziņā ir tiesības noteikt tiesību normas saturu. Taču

Augstākā tiesa varot kļūdīties, un kļūda, ko Augstākā tiesa pieļāvusi tiesību normu interpretācijā, varot novest pie Satversmes vai Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) pārkāpuma. Likumdevējam esot pienākums periodiski izvērtēt, kā tiesību normas funkcionē praksē, un iejaukties tad, ja izrādās, ka praksē tiesiskais regulējums nenodrošina personas pamattiesības. Saeima atbildes rakstā norādot, ka atzīšanas prasība jau eksistējot un Latvijas tiesību sistēmā esot pieļaujama. Taču Augstākās tiesas judikatūra par atzīšanas prasību nepieļaujamību civilprocesā esot nostiprinājusies jau pirms ilga laika. Saeima neesot nodrošinājusi personām tiesības celt atzīšanas prasības. Tātad pašlaik valsts neesot izpildījusi savus pienākumus, proti, neesot nodrošinājusi personas pamattiesību aizsardzību.

Praksē esot iesakņojies par judikatūru kļuvušais Augstākās tiesas viedoklis, ka apstrīdētā norma neparedz personas tiesības celt atzīšanas prasību. Rezultātā personām noteiktos gadījumos tiekot liegta iespēja aizsargāt savas tiesiskās intereses tiesā. Saeimas atbildes rakstā norādītais viedoklis, ka civilprocesa tiesiskais regulējums patiesībā paredz personas tiesības celt atzīšanas prasību un personas pamattiesību ierobežojums izriet no tiesību normu interpretācijas, nemainot šo situāciju. Pat ja apstrīdētā norma tiktu interpretēta tādā veidā, kādu norāda Saeima, praksē tā tomēr tiekot interpretēta atšķirīgi un tādējādi ierobežojot personas pamattiesības.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedras lektors *Dr. iur. Lauris Rasnačs* – norāda, ka apstrīdētā norma ir vērtējama kā Satversmes 92. panta pirmā teikuma atspulgs civilprocesā. Tādēļ varot piekrist Saeimas viedoklim, ka izskatāmajā lietā personas pamattiesību ierobežojumu izraisa nevis pati apstrīdētā norma, bet gan Satversmes 92. panta pirmajam teikumam neatbilstoša apstrīdētās normas interpretācija, ko savā judikatūrā sniegusi Augstākā tiesa.

Ja Satversmes tiesa tomēr secinātu, ka apstrīdētā norma nepieļauj negatīvās atzīšanas prasības celšanu, tad apstrīdētā norma esot atzīstama par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Atbilstoši materiālo tiesību normām civiltiesībās esot iespējamās vairākas atšķirīgas situācijas, kurās personai ir nepieciešams celt negatīvo atzīšanas prasību, lai efektīvi aizsargātu savas tiesības un likumiskās intereses. Iespēja celt šādu prasību esot nepieciešama arī Pieteikuma iesniedzējas situācijā. Ja apstrīdētā norma tiek interpretēta tādējādi, ka tā nepieļauj negatīvās atzīšanas prasības

celšanu, tad tiesības celt šādu prasību personai tiek liegtas arī tajos gadījumos, kad materiālo tiesību norma, piemēram, Civillikuma 2369. pants, šādu prasījumu pieļauj. Šis apstāklis pats par sevi esot pietiekams, lai atzītu apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un Konvencijas 6. pantam, jo personas tiesības uz taisnīgu tiesu tiekot atņemtas pēc būtības. Nedz Augstākās tiesas judikatūrā, nedz tiesību doktrīnā neesot norādīts, kāda mērķa labad šāds ierobežojums būtu iekļauts apstrīdētajā normā. Tomēr par šāda ierobežojuma leģitīmo mērķi varot uzskatīt tiesu darba efektivitātes nodrošināšanu, atslogojot tiesas no nepamatotu prasību izskatīšanas.

Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot samērīgs, proti, neesot piemērots minētā leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo prasības pamatotība izrietot no materiālajām tiesību normām. Prasības procesuālajai klasifikācijai neesot nozīmes, un tā nevarot būt par pamatu tam, lai prasību atzītu par pamatotu vai nepamatotu. Vēl jo vairāk – ja materiālo tiesību normas paredz prasījumu, kas procesuāli īstenojams kā negatīvā atzīšanas prasība, var rasties situācija, kad procesuālais regulējums – apstrīdētā norma – neļauj celt tādu prasību, kas materiāltiesiski būtu atzīstama par pamatotu. Esot iespējams, ka persona ceļ negatīvo atzīšanas prasību tādā situācijā, kad nav konstatējama no materiālo tiesību normām izrietoša personas tiesība vai aizsargājama interese, tās aizskārums vai apstrīdēšana. Tomēr prasība ar šādiem trūkumiem varot tikt celta arī kā pozitīvā atzīšanas prasība vai pat kā piespriešanas prasība.

Augstākā tiesa savā judikatūrā esot sašaurinājusi apstrīdētās normas tvērumu. Apstrīdētā norma paredzot personas tiesības vērsties tiesā ne vien sakarā ar tiesību apdraudējumu, bet arī sakarā ar likumisko interešu apdraudējumu, kas varot izpausties ne vien kā aizskārums, bet arī kā apstrīdēšana. Dažādu strīdu specifikas dēļ personas tiesību vai likumisko interešu apdraudējums, kura novēršanai var būt nepieciešama tieši negatīvā atzīšanas prasība, varot izpausties dažādos veidos. Neesot pamatots Augstākās tiesas secinājums, ka likumdevējs nav paredzējis personas tiesības celt atzīšanas prasību. Lai gan 1998. gadā pieņemtajā Civilprocesa likumā nav tieši paredzētas personas tiesības celt atzīšanas prasību, likumdevējs faktiski esot iekļāvis šo prasības veidu apstrīdētās normas tvērumā. Tas esot secināms no apstrīdētās normas formulējuma, kurā papildus personas tiesību aizsardzībai norādīta arī ar likumu aizsargāto personas interešu aizsardzība. Arī 20. gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados teritorijās, kurās nebija piemērojams tolaik spēkā bijušā Civilprocesa nolikuma 3. pants, atzīšanas prasības bijušas pieļaujamas,

pamatojoties uz normu, kas vispārīgi reglamentēja personas tiesības vērsties tiesā sakarā ar civiltiesiskiem strīdiem.

Turklāt Augstākās tiesas judikatūrā paustais viedoklis esot pretrunīgs, jo Augstākā tiesa savos nolēmumos neesot izteikusi iebildumus pret noteiktām negatīvajām atzīšanas prasībām, piemēram, prasību par tiesisku darījumu vai kapitālsabiedrības dalībnieku un akcionāru sapulču lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem vai prasību atzīt būvju īpašumu par dabā neesošu. Šādas prasības pilnībā atbilstot atzīšanas prasības būtībai. Šādu prasību pieņemšana un izskatīšana nepārprotami liecinot, ka tāda apstrīdētās normas interpretācija, atbilstoši kurai šī norma nepieļauj negatīvās atzīšanas prasības celšanu, ir nepamatota.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedras docente *Dr. iur. Daina Ose* – uzskata, ka personas pamattiesību ierobežojumu rada nepareiza apstrīdētās normas interpretācija un piemērošana.

Apstrīdētā norma nosakot personas tiesības uz tiesas aizsardzību un esot cieši saistīta ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu un Konvencijas 6. pantu. Apstrīdētā norma kopš tās spēkā stāšanās brīža esot interpretēta plaši, nodrošinot jebkuras personas tiesību un interešu aizsardzību tiesā sakarā ar jebkuru prasību, kas pakļauta civilai tiesvedībai. Arī vairumā citu valstu civilprocesuālais regulējums esot līdzīgs, proti, tas nosakot personas tiesības uz tiesas aizsardzību, bet neparedzot šo tiesību ierobežojumus attiecībā uz noteikta veida prasībām. Apstrīdētajā normā ietvertās tiesības uz tiesas aizsardzību esot formulētas kā princips. Šā principa tvērumu varot sašaurināt, vienīgi skaidri nosakot normatīvajos aktos precīzus šā principa tvēruma ierobežojumus. Civilprocesa likuma regulējums neparedzot aizliegumu vērsties tiesā ar noteikta veida prasībām atkarībā no prasības priekšmeta.

Apstrīdētā norma neesot grozīta kopš tās pieņemšanas brīža un ļaujot vērsties tiesā ar visām civilprocesā iespējamām prasībām – piespriešanas prasībām, pozitīvajām un negatīvajām atzīšanas prasībām un pārveidojošām jeb konstitutīvām prasībām. Apstrīdētās normas tvēruma esot ticis sašaurināts ar Augstākās tiesas 2019. gada 14. marta spriedumu lietā Nr. SKC-70/2019, kurā Augstākā tiesa norādījusi, ka rēķina izrakstīšana pati par sevi nenodibina parādsaistību, ka prasība par rēķina atzīšanu par spēkā neesošu nav vēsta uz konkrētu tiesību vai likumisko interešu aizskāruma vai apstrīdējuma novēršanu

un ka tiesību normas neparedz personas tiesības tiesas ceļā prasīt juridisku attiecību pastāvēšanas vai nepastāvēšanas atzīšanu. Tādējādi personas tiesības vērsties tiesā ar atzīšanas prasību esot ierobežotas nevis ar apstrīdēto normu, bet ar Augstākās tiesas judikatūru. Augstākā tiesa savu atziņu esot pamatojusi ar to, ka Latvijā 20. gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados spēkā bijušā Civilprocesa nolikuma 3. pants tieši noteica personas tiesības vērsties tiesā ar atzīšanas prasību. Šis arguments neatbilstot jaunākām normatīvo aktu veidošanas tradīcijām, atbilstoši kurām normatīvie akti vairs neesot tik detalizēti kā senāk pieņemti normatīvie akti.

Atzīšanas prasība esot plaši pazīstams un praksē piemērojams prasības veids, piemēram, Vācijas tiesību sistēmā. Latvijas Civilprocesa likumam atšķirībā no Vācijas civilprocesa tiesiskā regulējuma neesot raksturīga tik augsta detalizācijas pakāpe. Apstrīdētā norma esot piemērojama visplašākajā tās izpratnē. Skatot to kopsakarā ar Civilprocesa likuma 1. panta otro daļu, esot secināms, ka apstrīdētā norma neparedz tādus ierobežojumus, kādus tās saturā saskatījusi Augstākā tiesa. Augstākās tiesas sniegtā apstrīdētās normas interpretācija esot pretrunā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām par personas tiesībām uz taisnīgu tiesu, jo tās rezultātā personai pēc būtības tiekot atņemtas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Vispārējās jurisdikcijas tiesas praksē attiecībā uz negatīvajām atzīšanas prasībām norādot, ka prasītājam nav tiesību celt šādu prasību, jo nav tādas normas, kas paredzētu personai tiesības tiesas ceļā prasīt juridisku attiecību neesības atzīšanu. Šādas materiālo tiesību normas neesība nevarot būt par pamatu tam, lai personai tiktu liegtas tiesības uz tiesas aizsardzību civilprocesā. Tiesai esot pienākums labot likuma nepilnību tiesību tālākveidošanas ceļā vai arī atbilstoši Civillikuma 5. pantam lietu izšķirt pēc taisnības apziņas un vispārējiem tiesību principiem. Tiesai citstarp esot jāievēro privāttiesību jomā pastāvošais privātautonomijas princips, kas garantējot personas brīvību dibināt tiesiskās attiecības, kā arī aizsargājot personas pašlēmību uz to, ka tās tiesības netiks ierobežotas bez tiesiska pamata un tai būs iespēja savas tiesības aizsargāt tiesā. Nepieļaujot negatīvo atzīšanas prasību, personai tiekot liegta iespēja novērst tiesisko nenoteiktību kreditora un debitora savstarpējās attiecībās. Vienā no Augstākās tiesas izskatītajām lietām šāda nepamatota apstrīdētās normas interpretācija esot novedusi pie tā, ka persona tika iekļauta parādnieku sarakstā un līdz ar to šai personai tika liegta iespēja saņemt patēriņa kredītu, kā arī tika aizskarts personas gods un cieņa.

Atzīšanas prasību nepieļaujamība varot radīt būtiskas nelabvēlīgas sekas personai, kura šādas prasības izskatīšanas rezultātā tiktu skaidrībā par savām tiesībām un pienākumiem un varētu pilnvērtīgi iesaistīties civiltiesiskajā apgrozībā. Kredītoram neesot pienākuma vērsties tiesā pret debitoru, un šo tiesību izmantošana esot atkarīga no kreditora personīgās iniciatīvas. Ja debitoram nav tiesību vērsties tiesā ar negatīvo atzīšanas prasību, tad viņa un kreditora tiesiskajās attiecības varot ilgstoši pastāvēt tiesiska neskaidrība un debitors nevarot sevi pasargāt no kreditora rīcības ārpus tiesvedības ietvariem. Turklāt tad, ja debitors nav tiesīgs iesniegt atzīšanas prasību, ir iespējams tas, ka brīdī, kad kreditors tomēr nolems iesniegt piespriešanas prasību, debitors vairs nespēs savākt pierādījumus laika notecējuma dēļ.

9. Pieaicinātā persona – Viļņas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors Dr. habil. iur. Vītauts Nekrošus (Vytautas Nekrošius) – norāda, ka tiesas aizsardzības apjoms konkrētā valstī ir atkarīgs no šīs valsts tiesiskajām tradīcijām.

Mācība par tiesību aizsardzības priekšnoteikumiem esot radusies Vācijā, un atbilstoši šai mācībai tiesvedība esot pieļaujama tikai tad, ja prasītājam ir nepieciešama tiesību aizsardzība. Šobrīd gan praksē, gan tiesību zinātnē valdot tāda pieeja, atbilstoši kurai tiek identificēti atsevišķi gadījumi, kuros prezumējams, ka personai nav tiesību aizsardzības intereses. Piemēram, Austrijā tikt uzskatīts, ka atzīšanas prasības gadījumā personai šādas intereses nav. Savukārt Šveicē atzīšanas prasība esot pieļaujama tikai tad, ja personai nav iespējas aizstāvēt savas tiesības ar citas prasības palīdzību. Tiesības celt atzīšanas prasību neesot neatņemama daļa no tiesībām uz taisnīgu tiesu. Tas, vai personai ir nodrošināmas tiesības vērsties tiesā ar atzīšanas prasību, esot atkarīgs no konkrētās valsts tiesiskajām tradīcijām. Tādējādi esot secināms, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums neparedz personas tiesības vērsties tiesā ar atzīšanas prasību.

Kontinentālo tiesību lokā prasību celšanas priekšnoteikumi esot izkristalizējušies tiesību doktrīnā un tiesu praksē, izvērtējot to, vai konkrētās situācijās personai ir vai nav aizsargājama tiesiska interese. Tādēļ neesot šaubu par to, ka Latvijā gan Augstākā tiesa savā judikatūrā, gan arī citas tiesas praksē varētu pieļaut atzīšanas prasību.

Satversmes tiesa secināja:

10. Saeima pēc būtības lūdz Satversmes tiesu izbeigt tiesvedību izskatāmajā lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, jo apstrīdētā norma neliedzot personai tiesības vērsties tiesā ar atzīšanas prasību. Pēc Saeimas ieskata, Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārumu izraisīja apstrīdētās normas interpretācija konkrētās civillietas ietvaros, nevis pati apstrīdētā norma (*sk. lietas materiālu 45–52. lp.*).

Ja lietā izteikts lūgums izbeigt tiesvedību, Satversmes tiesa parasti to izlemj visupirms (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2014-23-01 9. punktu*). Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs, vai pastāv tādi apstākļi, kuru dēļ tiesvedība izskatāmajā lietā ir izbeidzama.

11. Izskatāmā lieta ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības. Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmā daļa nosaka: „Konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt ikviens persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai.”

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmo daļu un sestās daļas 1. punktu konstitucionālās sūdzības gadījumā ir svarīgi noskaidrot, vai tiešām ir aizskartas pieteikuma iesniedzējam Satversmē noteiktās pamattiesības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 9. punktu*). Atbilstoši Satversmes tiesas likuma regulējumam personas pamattiesību aizskārumus ir konstatējams, ja: pirmkārt, personai Satversmē ir noteiktas konkrētās pamattiesības; otrkārt, tieši apstrīdētā norma aizskar personai Satversmē noteiktās pamattiesības (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 23. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-01 5. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja pēc būtības uzskata, ka apstrīdētā norma aizskar viņai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu, jo apstrīdētā norma liedzot Pieteikuma iesniedzējai pieeju tiesai, kas esot nepieciešama viņas likumisko interešu aizsardzībai (*sk. lietas materiālu 1.–7. lp.*).

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs, vai konkrētajā gadījumā ir aizskartas tādas Pieteikuma iesniedzējas tiesības, kas ietilpst Satversmes

92. panta pirmā teikuma tvērumā, bet pēc tam pārbaudīs, vai šo pamattiesību aizskārumu ir izraisījusi tieši apstrīdētā norma.

12. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

12.1. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā lietotais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, „taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta. Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process nozīmē valsts pienākumu paredzēt garantijas tiesiskuma un taisnīguma principu ievērošanai lietu izspriešanā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 11. punktu*).

Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības, tai skaitā tiesības uz pieeju tiesai (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2016-01-01 9. punktu*). Atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam valstij ir pienākums noteikt tādu tiesas procesu, kas ļautu ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir prettiesiski aizskartas vai pārkāptas, panākt savu tiesību un likumisko interešu efektīvu aizsardzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 11. punktu*).

Satversmes 92. panta pirmais teikums negarantē personai tiesības uz jebkura tai svarīga jautājuma izlemšanu tiesā. Tomēr valstij ir jānodrošina efektīva aizsardzība ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir aizskartas (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 13. punktu*). Satversmes 92. panta pirmais teikums ietver personas pamattiesības uz tās tiesību aizsardzību taisnīgā tiesā. Satversmes 92. panta pirmā teikuma izpratnē jēdziens „tiesības” apzīmē personas subjektīvās tiesības, kas šai personai izriet no tiesību normām. Satversmes 92. panta pirmais teikums ietver arī personas pamattiesības uz tās likumisko interešu aizsardzību taisnīgā tiesā. Ar jēdzienu „likumiska interese” nav saprotama abstrakta personas interese saņemt skaidrojumu par to interesējošu tiesību jautājumu vai noskaidrot to interesējošus faktiskos apstākļus.

Skaidrojot jēdzienu „likumiska interese”, jau 20. gadsimta trīsdesmitajos gados tiesību zinātnē tika atzīts, ka personas likumiska interese ir tās interese gūt

saistošu apstiprinājumu pastāvošajām tiesiskajām attiecībām, ja šāds apstiprinājums ir nepieciešams, lai novērstu kaitējumu personas tiesībām. Atšķirībā no personas subjektīvajām tiesībām, personas likumiskās intereses parasti nav tieši norādītas tiesību normās, bet ir konstatējamas katrā konkrētā gadījumā, pamatojoties uz lietas faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem. Jebkura personas subjektīvo tiesību aizskārums gadījumā personai ir likumiska interese aizsargāt savas subjektīvās tiesības. Taču likumiska interese personai rodas arī gadījumā, kad tās subjektīvās tiesības vēl nav aizskartas, bet ir objektīvs pamats uzskatīt, ka konkrētajos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos neskaidrība par pastāvošo tiesisko stāvokli var izraisīt personas subjektīvo tiesību aizskārums (*sal. sk.: Kantors L. Atzīšanas prasība Latvijas civilprocesā. Rīga, Grāmatrūpnieks, 1936; Lange V. Atzīšanas prasība un mūsu Senāta judikatūra. Rīga, EXTRA, 1937*).

Arī mūsdienās tiesību zinātnē, skaidrojot jēdzienu „likumiska interese”, ir atzīts, ka personas likumiska interese ir tiesiski novērtējams labums (mantisks vai nemantisks), ko materiālās tiesību normas aizsargā. Šis labums tiek ietekmēts vienmēr, kad notiek personai nevēlamas tās tiesiskā stāvokļa (esošās situācijas) izmaiņas (tiesiska līdzsvara traucēšana). Likumisko interesi atzīst tad, ja tiesiskajās attiecībās pastāv nenoteiktība, kas personas tiesisko stāvokli apdraud vai aizskar, un ar spriedumu šī nenoteiktība var tikt novērsta. Likumiskas intereses esības atzīšanai nav vajadzīgs tas, lai fakts, kas dod šai interesei pamatu, jau būtu sagādājis prasītājam zaudējumu vai būtu atklājis nepieciešamību novērst šo zaudējumu (*sk.: Kārklīšs J., Brants E. Negatīvā atzīšanas prasība civilprocesā. Jurista Vārds, 2017. gada 28. marts, Nr. 13, 24. lpp.*).

Tātad personas likumiska interese, kuras aizsardzību prasa nodrošināt Satversmes 92. panta pirmais teikums, ir tikai tāda personas interese, kas ir nesaraujami saistīta ar konkrētās personas subjektīvajām tiesībām. Proti, ar jēdzienu „likumiska interese” ir saprotama personas interese gūt saistošu apstiprinājumu noteiktu tiesisko attiecību pastāvēšanai vai nepastāvēšanai, kā arī to saturam, ja no šāda apstiprinājuma ir atkarīgas tieši šīs personas subjektīvās tiesības vai juridiskie pienākumi. Savukārt personas likumiskas intereses aizsardzību var nodrošināt saistošs apstiprinājums konkrētu tiesisko attiecību pastāvēšanai vai nepastāvēšanai, kā arī to saturam.

Atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam gan personas tiesību, gan personas likumisko interešu aizsardzības labad personai ir nodrošināma

pieeja tiesai. Tā kā personas likumiskās intereses izriet no personas subjektīvajām tiesībām, personas tiesību aizsardzības līdzekļi vienlaikus nodrošina arī no šīm tiesībām izrietošo personas likumisko interešu aizsardzību. Tādēļ gadījumā, kad personas tiesības vēl nav aizskartas, atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam persona ir tiesīga aizsargāt savas likumiskās intereses, vēršoties tiesā ar prasību sniegt saistošu apstiprinājumu konkrētu, personas tiesisko stāvokli ietekmējošu tiesisko attiecību pastāvēšanai vai nepastāvēšanai, kā arī to saturam. Savukārt gadījumā, kad personas tiesības jau ir aizskartas, persona ir tiesīga aizsargāt savas tiesības un no tām izrietošās likumiskās intereses, izmantojot citus tai pieejamos tiesību aizsardzības līdzekļus.

Tātad, lai noteiktu, vai izskatāmajā lietā ir aizskartas tādas personas pamattiesības, kas ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā, Satversmes tiesai ir jāizvērtē lietas faktiskie un tiesiskie apstākļi un jānoskaidro, vai Pieteikuma iesniedzējai izskatāmās lietas apstākļos ir likumiska interese vērsties tiesā ar prasību sniegt saistošu apstiprinājumu konkrētu tiesisko attiecību pastāvēšanai vai nepastāvēšanai, kā arī to saturam. Pēc tam Satversmes tiesai jāpārbauda, vai Pieteikuma iesniedzējai konkrētajā gadījumā tika nodrošināta pieeja tiesai, lai tā varētu aizsargāt savas likumiskās intereses.

12.2. No lietas materiāliem izriet, ka dzīvojamās mājas pārvaldnieks izrakstīja Pieteikuma iesniedzējai vairākus rēķinus, pieprasot tajos norādīto parādu un no šiem parādiem izrietošu līgumsodu samaksu. Turpretim Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka viņai nav juridiska pienākuma veikt šos maksājumus. Pieteikuma iesniedzēja pēc būtības uzskata, ka šajā situācijā viņai ir likumiska interese noskaidrot savu tiesisko stāvokli, vēršoties tiesā ar prasību par viņas un dzīvojamās mājas pārvaldnieka tiesisko attiecību saturu (*sk. lietas materiālu 1.–33. lp.*).

Kreditors ir tiesīgs vērsties tiesā ar prasības pieteikumu par nesamaksāta parāda piedziņu. Ja tiesa, izskatot lietu pēc kreditora pieteikuma, secina, ka parāda samaksas pieprasījums ir pamatots, parādniekam ar tiesas spriedumu tiek uzlikts juridisks pienākums samaksāt pieprasīto summu. Tomēr vēl pirms vēršanās tiesā ar prasības pieteikumu kreditors ir tiesīgs saskaņā ar Parādu ārpusstiesas atgūšanas likumu veikt parādu ārpusstiesas atgūšanu, kas var nelabvēlīgi ietekmēt personu ilgstošā laika posmā un aizskart citas šīs personas tiesības. Turklāt saskaņā ar minētā likuma 12. pantu parāda atgūšanas pakalpojumu sniedzējs ir tiesīgs iekļaut informāciju par parādnieku un attiecīgo

parādu savā parādvēstures datubāzē. Saskaņā ar šā panta ceturrtās daļas 3. punktu parādu atgūšanas pakalpojumu sniedzējs ir tiesīgs iekļaut šo informāciju parādvēstures datubāzē arī tad, ja parādnieks ir izteicis iebildumus pret parāda esību vai apmēru, ja vien parāda atgūšanas pakalpojumu sniedzējs rakstveidā pamato parāda esību un apmēru un izsniedz parādniekam parādu pamatojošo dokumentu kopijas. Atbilstoši šā panta trešajai daļai parādvēstures datubāzes mērķis ir sniegt informāciju trešajām personām, lai tās varētu novērtēt fiziskās personas spēju izpildīt maksājuma saistības. Tādējādi personas iespējamā iekļaušana parādvēstures datubāzē saistībā ar pieprasīto parāda maksājumu var nelabvēlīgi ietekmēt citas šīs personas tiesiskās attiecības.

Līdz ar to ir secināms, ka personai šādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos ir likumiska interese noskaidrot savu tiesisko stāvokli. Attiecīgi Satversmes 92. panta pirmais teikums šādos apstākļos prasa nodrošināt personai pieeju tiesai, proti, tiesības savu likumisko interešu aizsardzībai vērsties tiesā ar prasību konstatēt konkrētu tiesisko attiecību pastāvēšanu vai nepastāvēšanu, kā arī to saturu.

12.3. No pieteikuma, tam pievienotajiem dokumentiem, kā arī Tiesu informācijas sistēmā pieejamās informācijas izriet, ka pirmās instances tiesa izbeidza tiesvedību civillietā, kas tika ierosināta pēc Pieteikuma iesniedzējas prasības pieteikuma, kurā pēc būtības tika lūgts atzīt tiesisko attiecību nepastāvēšanu. Izskatījusi Pieteikuma iesniedzējas sūdzību, apelācijas instances tiesa nolēma atstāt pirmās instances tiesas lēmumu negrozītu, bet Augstākās tiesas tiesnešu kolēģija atteicās izskatīt Pieteikuma iesniedzējas blakus sūdzību par apelācijas instances tiesas lēmumu (*sk. lietas materiālu 19.–25. un 30. lp.*).

Pirmās instances tiesa citstarp secināja, ka saskaņā ar apstrīdēto normu persona ir tiesīga vērsties tiesā tikai tās tiesību aizskāruma gadījumā, bet nav tiesīga vērsties tiesā ar prasību par tiesisko attiecību pastāvēšanu vai nepastāvēšanu. Izskatījusi Pieteikuma iesniedzējas sūdzību par pirmās instances tiesas lēmumu, apelācijas instances tiesa atstāja minēto lēmumu spēkā, pievienojoties pirmās instances tiesas secinājumam par apstrīdētās normas saturu un papildus uzsverot Augstākās tiesas judikatūras atziņas, kas šo secinājumu apstiprina (*sk. lietas materiālu 19.–25. lp.*).

Tādējādi no lietas faktiskajiem apstākļiem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējai izskatāmajā lietā, citstarp pamatojoties uz apstrīdēto normu, tika liegta iespēja aizsargāt savu likumisko interesi tiesā. Konkrētajos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos Pieteikuma iesniedzējai nav pieejami arī citi līdzekļi, ko

viņa varētu izmantot savas likumiskās intereses aizsardzībai. Tādējādi secināms, ka izskatāmās lietas faktiskajos apstākļos Pieteikuma iesniedzējai ir aizskartas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās pamattiesības.

13. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka viņas pamattiesību aizskārums izraisījusi tieši apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz personas tiesības vērsties tiesā ar prasību konstatēt noteiktu tiesisko attiecību saturu. Pieteikuma iesniedzēja savā pieteikumā norādījusi argumentus par apstrīdētās normas iespējamo neatbilstību Satversmei, balstoties uz tādu apstrīdētās normas interpretāciju, kādā šī norma viņai piemērota konkrētajā civillietā (*sk. lietas materiālu 1.–7. lp.*). Turpretim Saeima uzskata, ka Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārums ir izraisījusi apstrīdētās normas interpretācija un piemērošana konkrētajā civillietā, nevis pati apstrīdētā norma. Pēc Saeimas ieskata, apstrīdētā norma neliedz personai tiesības savu likumisko interešu aizsardzības nolūkā vērsties tiesā ar prasību par tiesisko attiecību pastāvēšanas vai nepastāvēšanas atzīšanu, ciktāl šāda prasība nav hipotētiska un ir vērsta uz personas tiesību vai likumisko interešu aizsardzību (*sk. lietas materiālu 45.–52. lp.*).

Saskaņā ar Satversmes 85. pantu, kā arī Satversmes tiesas likuma 1. un 16. pantu Satversmes tiesas kompetencē neietilpst vispārējās jurisdikcijas tiesu un citu tiesību normu piemērotāju nolēmumu un sniegtās tiesību normu interpretācijas pārvērtēšana. Satversmes tiesa var iesaistīties kāda tiesību jautājuma izlemšanā tad, ja nepastāv vai jau ir pilnībā izmantoti visi citi tiesību sistēmā pieejamie līdzekļi, lai atrisinātu tiesisko strīdu, un konkrētajā situācijā tā ir atzīstama par galīgo tiesību aizsardzības instanci. Par minētajiem līdzekļiem uzskatāma arī tāda tiesību normu interpretācija un piemērošana, kas novērš radušos vai iespējamo kādas tiesību normas neatbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 7. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-25-01 14.3. punktu*).

Taisnīga rezultāta sasniegšanas interesēs tiesību normas piemērotājam ir pienākums normu interpretēt atbilstoši augstāka juridiska spēka tiesību normām. Satversmei atbilstoša tiesību normu piemērošana ietver piemērojamās tiesību normas atrašanu un atbilstošu iztulkošanas metožu izmantošanu, intertemporālās un hierarhiskās piemērojamības izvērtēšanu, judikatūras un tiesību doktrīnas izmantošanu, kā arī tiesību tālākveidošanu (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 8. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-52-03 7. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka tās uzdevums nav izlemt to, kā katrā konkrētā gadījumā pareizi interpretējamas vai piemērojamas tiesību normas. Tomēr atsevišķos gadījumos Satversmes tiesai var būt nepieciešams interpretēt tiesību normas: pirmkārt, ja kāda norma tikai konkrētā interpretācijā atbilst vai neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normām; otrkārt, ja no konkrētu normu interpretācijas ir atkarīgas prasījuma robežas Satversmes tiesas lietā vai personas tiesības iesniegt konkrēto pieteikumu; treškārt, citos gadījumos, kad tas nepieciešams Satversmes tiesas procesa ietvaros (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 7. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-25-01 14.3. punktu*).

Ja Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārumu ir izraisījusi apstrīdētās normas interpretācija un piemērošana konkrētajā civillietā, tad Satversmes tiesai nav pamata izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmei un tiesvedība izskatāmajā lietā būtu izbeidzama. Ievērojot lietā izteiktos atšķirīgos viedokļus par apstrīdētās normas saturu, Satversmes tiesai, lai izlemtu jautājumu par tiesvedības turpināšanu izskatāmajā lietā, ir nepieciešams izvērtēt, vai Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertu pamattiesību aizskārumu izraisījusi tieši apstrīdētā norma vai tikai tās interpretācija un piemērošana konkrētajā civillietā. Šajā nolūkā Satversmes tiesai jānoskaidro apstrīdētās normas mērķis un patiesā jēga.

14. Apstrīdētā norma nosaka: „Katrai fiziskajai un juridiskajai personai (turpmāk – persona) ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā.”

Apstrīdētā norma tieši noteic, ka civilprocesa ietvaros tiesas aizsardzība ir nodrošināma aizskartajām vai apstrīdētajām personas civilajām tiesībām, kā arī ar likumu aizsargātām jeb likumiskām personas interesēm. Tādējādi apstrīdētā norma ir Satversmes 92. panta pirmā teikuma atspoguļojums, kurā vienīgi konkretizēts šīs Satversmes normas saturs civilprocesā. Proti, apstrīdētā norma papildus precizē vienīgi to, ka jēdziens „persona” aptver ne vien fiziskās, bet arī juridiskās personas, kā arī konkretizē Satversmes 92. panta pirmā teikuma saturu, nosakot, ka civilprocesa ietvaros tiek risināti strīdi tieši par civiltiesiskajām attiecībām.

Šā sprieduma 12.1. punktā Satversmes tiesa jau secināja, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums citstarp ietver personas tiesības uz pieeju tiesai savu likumisko interešu aizsardzībai arī gadījumā, ja personas tiesības vēl nav

aizskartas. Šādā gadījumā personai no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izriet tiesības vērsties tiesā ar prasību konstatēt noteiktu tiesisko attiecību pastāvēšanu vai nepastāvēšanu, kā arī to saturu. Attiecīgi arī apstrīdētā norma kā Satversmes 92. panta pirmā teikuma atspoguļojums ir saprotama tādējādi, ka tā paredz personas tiesības vērsties tiesā ar šādu prasību.

Ņemot vērā apstrīdētās normas mērķi un patieso jēgu, Satversmes tiesa secina, ka Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertu pamattiesību aizskārumu konkrētajā lietā ir izraisījusi nevis pati apstrīdētā norma, bet gan tās interpretācija un piemērošana vispārējās jurisdikcijas tiesā. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas argumenti par viņas pamattiesību aizskārumu un apstrīdētās normas iespējamo neatbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam pēc būtības attiecas nevis uz pašu apstrīdēto normu, bet uz tās interpretāciju un piemērošanu konkrētajā civillietā.

Līdz ar to Satversmes tiesa uzskata, ka nav iespējams turpināt tiesvedību izskatāmajā lietā un vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Ņemot vērā minēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, Satversmes tiesa

nolēma:

izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2020-08-01 „Par Civilprocesa likuma 1. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”.

Lēmums nav pārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Sanita Osipova